

AŞI KARŞITLIĞI

Melike YAVUZ*

Öz: İlk aşının onsekizinci yüzyıl sonlarında bulunuşundan bugüne sayısız yaşam kurtarmış olan aşılar, dünya çapında sağlık ve refahı da arttırmıştır. Toplum düzeyinde aşı ile önlenabilir hastalıklarla ilişkili morbidite ve mortaliteyi önlemek için aşılama programlarının yüksek aşılama oranlarına ulaşabilmesi ve sürdürülebilmesi gerekir. Yüksek aşı kapsamını sağlamak birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden birisi, önemi gün geçtikçe artan ve aşıların geciktirilmesi veya reddi ile sonuçlanan aşı tereddütüdür. Aşı karşıtlığı ise ebeveynlerin aşıyla ilgili tereddütlerini derinleştirmekte ve karmaşıktır. Bu dosya, aşı karşıtlığını, biçimleri, nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileriyle tarihsel bağlamda ele almayı amaçlamıştır.

Anahtar sözcükler: aşı tereddütü, aşı karşıtlığı, Türkiye

Anti-Vaccination

Abstract: Vaccines which saved countless lives, has also increased the health and well-being worldwide since the first vaccine was found in the late eighteenth century. In order to prevent morbidity and mortality associated with vaccine-preventable diseases at the community level, vaccination programs should be able to achieve and sustain high vaccination rates. Achieving the high vaccine coverage is related with many factors. One of these factors is vaccine hesitancy, whose importance is increasing day by day and results with delayed vaccination or rejection. Anti-vaccination deepens and complicates the vaccine hesitancy of parents. This file seeks to address the anti-vaccination in its historical context with its forms, causes, results and proposals for solutions.

Key words: vaccine hesitancy, anti-vaccination, Turkey

Tarih boyunca gerçekleşmiş pandemiler (kıtalararası salgın hastalık), ölümcül salgın hastalıklar insanlık tarihinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Anrew Nikiforuk salgın ve bulaşıcı hastalıkların tarihini anlattığı “Mahşerin Dördüncü Atlısı” adlı kitabında salgın hastalıkların dünya tarihinin biçimlenişindeki rolünü çok iyi aktarmıştır. Çok kısa sürede milyonlarca insanı öldüren salgın hastalıklar imparatorlukları çökertmiş, toplumsal yapıyı kökünden değiştirmiştir. Amerika kıtasının “keşfedildiği” dönemde Avrupa’dan kıtaya göçen beyazlar o zamana kadar Yeni Dünyada bilinmeyen bir hastalığı, çiçek hastalığını, kıtaya taşıyarak, kıtanın gerçek sahipleri olan kızılderililerin bu hastalığa bağlı kitlesel ölümleri sayesinde üstünlük kazanmışlardır (Nikiforuk, 2007).

Çiçek hastalığı, tarih boyunca, dünyanın hemen her yerinde kitlesel ölümlere neden olan büyük salgınlar yapmıştır (Wikipedia, 2018). 1966 yılında dünya çapında başlatılan çiçek aşısı kampanyaları sonrası en son 1977 yılında Somali’de bildirilen son olgudan sonra dünya üzerinde çiçek hastalığı hiç görülmemiştir. Dünya Sağlık Örgütü 1980 yılında bu hastalığın eradike edildiğini yani dünya üzerinden silindiğini ilan etmiştir (WHO, 2010). Sadece çiçek değil bugün aşıyla korunabilen birçok hastalık için benzer bir durum yaşamaktayız.

Aşıların bu büyük başarısı sayesinde bugün dünyanın çoğunluğunda aşıyla korunabilen hastalıklar ya sporadik düzeyde görülmekte ya da hiç görülmemektedir. Günümüzde ise hastalıkların görünürdeki yokluğu, hastalık korkusunu geride bırakıp yerini aşı korkusuna bırakmıştır. Başka bir deyişle, aşıların başarısı toplumun dikkatinin hastalıklara değil, aşılarla ilişkili olası sağlık risklerine yönelmesine neden olmuştur.

Bilimsel açıdan aşılanmanın resmi tarihi Edward Jenner’ın 1796’da sığır çiçeği hastalığı ile ilgili yaptığı deneylere dayanmaktadır (Plotkin ve Plotkin, 2018). Jenner’den günümüze aşılar sayısız yaşam kurtarmış ve dünya çapında sağlık ve refahı arttırmıştır. Aşı, sağlık sonuçlarını iyileştirmek için bilinen en başarılı ve uygun maliyetli müdahalelerden biridir. Toplum düzeyinde aşı ile önlenabilir hastalıklarla ilişkili morbidite ve mortaliteyi önlemek ve aşı ile önlenabilir hastalıkların kontrolünü optimize etmek için aşılama programlarının yüksek aşılama oranlarına ulaşabilmesi ve sürdürülebilmesi gerekmektedir (Eskola ve ark. , 2015). Yüksek aşı kapsamını sağlamak birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden birinci ve en önemlisi aşının herkes için ulaşılabilir olmasıdır. Aşının herkes için ulaşılabilir olması için gerek şart ise ücretsiz, prosedür ve meşafe açısından kolay ulaşılabilir olmasıdır. Bunların

*Uzm. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD. Öğretim Üyesi

sağlanamadığı bir toplumda aşılama kapsamının yüksek olması beklenemez. Aşılama kapsamı için giderek daha önemli hale gelen bir başka faktör ise aşılarda geciktirilmesi veya reddi ile sonuçlanan aşı tereddütüdür. Aşı tereddütü, aşılama hizmetlerinin mevcudiyetine rağmen aşılarda kabul edilmesinde gecikmeyi veya reddedilmesini ifade etmektedir (**Hickler ve ark., 2015**).

Bir ülkede veya bir toplulukta aşı tereddütüyle baş etmek, öncelikle sorunun büyüklüğünü ve kök nedenlerini teşhis etmeyi gerektirir (**Eskola ve ark., 2015**). Sağlık çalışanlarının aşılamaya yönelik olumsuz tutumları, ebeveynlerin aşı kararını güçlü bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle sağlık çalışanları arasındaki aşı kararsız davranışların ele alınması ve sağlık çalışanlarının, hasta ve ebeveynlerde aşı tereddütüyle baş etmek üzere eğitilmesi gereklidir. Ayrıca, hemşirelik, tıp ve diğer sağlık öğrencilerinin müfredatlarına da uygun eğitimlerin dahil edilmesi önemlidir. Toplumun aşıyla korunabilen hastalıklarla ilgili kazanımlar konusunda eğitilmesi ve aşı güvenliğini temin etmek için kamu güvenliğini arttırmaya yönelik daha fazla çabaya ihtiyaç vardır. Aşı tereddütü zaman, yer ve aşıya göre değişen karmaşık, içeriğe özel ve hızla değişen küresel bir sorundur. Ebeveynlerin aşıyla ilgili tereddütlerini daha da derinleştiren ve karmaşıklaştıran bir başka unsur ise "aşı karşıtlığı"dır. Aşıyla ilgili tereddütleri olan aileler, konuyla ilgili araştırma yapmak istediğinde, genellikle interneti tercih etmekte ve karşılarına aşı karşıtı grupların web siteleri çıkmaktadır. Aşı karşıtları ellerinde bilimsel dayanak olmamasına karşın, bilimsel bilgiyi çarpıtarak ya da farklı söylemlerle aşı tereddütü yaşayan aileler üzerinde etkili olabilmektedir.

Bu dosyada, aşı karşıtlığını biçimleri, nedenleri, tarihsel arka planı, sonuçları ve çözüm yolları çerçevesinde tartışmaya çalıştık. Aşı karşıtlığı ile ilgili soruna bakış açımızı, sorgusuz, şüphesiz ve körlemesine bir aşı savunusu cephesine hapsetmemek için dosyamıza "bağışıklamayı kim tehdit ediyor: aşı karşıtları mı yoksa aşı piyasası mı" sorusuyla başlamayı uygun bulduk. Sevgili Şafak Taner bu sorunun yanıtlarını son derece zihin açıcı bir çerçevede sunuyor. Alp Aker dostumuz derli toplu yazısı ile bizlere aşı tereddütünün nasıl, hangi çerçevede başladığını ve hangi biçimlerde karşımıza çıktığını anlatmaya çalıştı. Aşı karşıtlığını tarihsel bağlamıyla ele almanın günümüze de ışık tutacağı düşüncesiyle "Aşı karşıtlığının tarihçesi" yazısı da dosyamızda yerini aldı. Çok uzaklardan, Amerika Birleşik Devletlerinden bir ses, sevgili Işıl Arıcan, aşı karşıtlarının kendi web sitelerinde kullandıkları

iddiaları ayrıntılarıyla ele alıp irdeledi. Ebeveynlerin aşı kararlarını belirleyen etmenleri derleyen sevgili Hatice İkışık, aşı tereddütünün bireysel bir davranış olarak değil tarihsel, politik ve sosyo-kültürel etkilerle birlikte daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğine işaret ediyor. 1998 yılında The Lancet dergisinde yayınlanıp, 2010 yılında etik gerekçelerle yayından kaldırılan bir makalenin kuyuya attığı taş nedeniyle bugün hâlen tartışılmakta olan "otizm ve aşılarda" konusunu sevgili Işık Karakaya ele alıyor. Karakaya aşılarda otizm ilişkisini inceleyen çok sayıda makaleyi derleyerek işimizi epey kolaylaştırıyor. Aşı karşıtlığının en önemli sonucu, aşı reddi yani aşılanmamadır. Sevgili Alpay Azap, dosyamız için aşılanmanın toplumsal sonuçlarının neler olabileceği üzerine güzel bir yazı kaleme aldı. Son olarak, çalışma yaşamının önemli bir bölümünü bağışıklama çalışmalarına ayırmış olan değerli hocamız Muzaffer Eskiocak, ülkemizdeki aşı reddi tartışmalarına aforizmalar şeklinde, küçük bir katkı yapmaya çalışıyor. Yazarlarımıza değerli katkıları için çok teşekkür ederiz. Emeklerine ve yüreklerine sağlık.

Genelde aşı tereddütü, özelde aşı karşıtlığının bir sonucu olarak aşı reddi, etkisi gün geçtikçe artan bir halk sağlığı sorunudur. Onunla etkin bir şekilde baş edebilecek araçlar ise henüz geliştirilme aşamasındadır. Karmaşık ve gelişen bir halk sağlığı sorunu olarak, yaygınlığı, belirleyicileri, etkili müdahale stratejileri, önleme, geri çekilme ve erken müdahale dâhil olmak üzere aşı reddi konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Dosyamızın, bu tartışmalara küçük de olsa bir katkı sunması ve ihtiyaç duyulan bilimsel çalışmalar için teşvik edici bir kaynak olması umuduyula...

Kaynaklar

- Eskola, J., Duclos, P., Schuster, M., MacDonald, N.E. and the SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy** (2015) How to deal with vaccine hesitancy? *Vaccine* 33 (2015) 4215-4217.
- Hickler, B., Guirguis, S., Obregon, R.** (2015) Vaccine Special Issue on Vaccine Hesitancy, N.E. MacDonald, the SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy
- Nikiforuk, A.** (2007) *Mağşerin Dördüncü Atlısı Çev. Selahattin Erkanlı, İletişim Yayıncılık.*
- Plotkin, S.L., Plotkin, S.A.** (2018) A Short History of Vaccination, in Plotkin, Plotkin, S.A., Orenstein W and Offit, P.A. (Seventh Edition) Plotkin's Vaccines, Philadelphia, Elsevier.
- Wikipedia** (2018) erişim tarihi 12 Nisan 2018 https://tr.wikipedia.org/wiki/Salg%C4%B1nlar_listesi
- World Health Organisation (WHO) web sitesi** (2010) Statue commemorates smallpox eradication Erişim tarihi 12 Nisan 2018 http://www.who.int/mediacentre/news/notes/2010/smallpox_20100517/en/